

УДК 882.6.09

РЭЛІГІЙНЫЯ ВОБРАЗЫ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ СПРОБА ТЫПАЛАГІЗАЦЫІ

канд. філал. навук, дац. **Н.Б. ЛЫСОВА**
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

У цэнтры даследавання розныя формы трансфармацыі біблейскіх тэкстаў, розныя падыходы да мастацкага ўвасаблення рэлігійнай культуры на старонках сучаснай беларускай літаратуры. Аналізуюцца таксама і тэндэнцыі падыходу літаратуразнаўства і крытыкі да шырокага выкарыстоўвання вобразаў рэлігійнай культуры беларускімі пісьменнікамі. Аўтар прыходзіць да высновы, што сучасная беларуская літаратура ў дачыненні да рэлігійнай тэматыкі выйшла за рамкі прыкладной дзейнасці. У ёй, як у сучаснай культуратворчай дзейнасці, адлюстраваны розныя тэмы, вобразы, сімвалы рэлігійнай культуры. Літаратурныя творы маюць выгляд філасофска-багаслоўскага роздуму, звароту з асабістай малітвай да Бога, яны распаўсюджаюць драматычны лёс таго ці іншага дзеяча царквы і выкарыстоўваюць знакі рэлігійнай культуры дзеля асабістага (далёкага ад царкоўнасці) мастацкага самавыяўлення ці гульні.

Уводзіны. Сённяшняе адраджэнне рэлігійнай культуры суправаджаецца распаўсюджваннем рэлігійнай тэматыкі ў беларускай літаратуры. Крытыкі называюць гэты працэс нават «культурным феноменам» (А. Бельскі), які адбываецца на хвалі рэлігійнага адраджэння і ў выніку патрэбы пошуку новых каштоўнасцей і якому характэрна актыўнае апеляванне да Святога Пісання, каб асэнсаваць новыя нацыянальныя, сацыяльныя і маральныя праблемы ў жыцці краіны. Пры гэтым падкрэсліваецца тоеснасць хрысціянскага і гуманістычнага ідэалаў літаратурных вобразаў, і агульная памкнёнасць аўтараў да боскага ачышчэння сваёй Радзімы – Беларусі.

Такое сэнсавое аб'яднанне назіраецца невыпадкова, не таму што гэта – феноменальная з'ява сённяшняга часу, а таму што рэлігія і мастацтва маюць адны і тыя ж каштоўнасці арыенціры – пошукі гармоніі ў сусвеце, уладкаванасці і душэўнасці, на што неаднойчы звярталі ўвагу навукоўцы.

Сучасныя літаратуразнаўцы падкрэсліваюць, што асэнсаванне тэалагічнай тэматыкі, хрысціянскіх сюжэтаў, вобразаў – гэта перш за ўсё настойлівае памкненне сучаснай паэзіі кампенсаваць духоўныя страты мінулых дзесяцігоддзяў, далучыць грамадскасць да Бога па завету, да святых і біблейскай культуры. Але гэта толькі адна з функцый літаратурнай дзейнасці – асветніцка-выхавальная. Літаратурная творчасць шматфункцыянальная, шматжанравая і яе суадносіны з рэлігійнай тэмай не аднаго колеру-напрамку, яны не такія аднастайныя.

Сёння ў літаратуры можна назіраць як розныя формы літаратурнай інтэрпрэтацыі рэлігійнай культуры, яе гісторыі, традыцыі, культу, так і суб'ектыўныя сумяшчэнні розных сфер дзейнасці сучасніка (у тым ліку і рэлігійных), розных функцый ці рэакцый на падзеі (у тым ліку і багаслоўскія). Акрамя таго, у сучасным свеце постмадэрнісцкай культуры (чытай – культуры суб'ектывізацыі) інтэрпрэтацыі і неадмысловага абвяшчэння-выкарыстання можна назіраць актыўнае сумяшчэнне паняццяў, сімвалаў, адзнак.

Напрыклад, у 2010-я гады з'яўляецца ў Інтэрнэце і выклікае захапленне яго наведвальнікаў аналіз дзённікавых запісаў аднаго літаратара, напісаных больш за дзесяць год таму. Пісьменнік разважаў аб сэнсе творчасці, пры гэтым адказваў свайму суб'ектывізму на яго заўвагу “не пішы, можа цябе д'ябал спакушае” і выкарыстоўваў цытаты з біблейскіх тэкстаў. Сёння яго разважанні адназначна трактуюцца карыстальнікамі сеціва як рэлігійнае накіраванне творчасці. Аднак тады, у 1990-я, у часы перабудовы, эсэ было прачытана як спроба духоўнага ачышчэння ці апраўдання пісьменніка, рэзанатара грамадскай ідэалогіі, дакладней, яе злomu. Нездарма дзённікавы запіс меў напрыканцы акараванне: «Я распнуў сваю ісціну на крыжы / Загнаў Сатану ў клетку і замкнуў яго там...» [1, с. 50]. А першыя літары таго верша складаліся ў здзелівае «Я ЗАПІЎ».

Дарэчы той жа самы паэт, Антон Кудлаты, напісаў верш «Адказ Алесю Разанаву», што пачынаўся эпіграфам «Чаму я спаліў Каран, Бхагавадгіту, Ніцшэ, Рэрыху і інш.» і заканчваўся радкамі: «Калі вызнаннік усіх рэлігій – / жывеш без Бога!» [2, с. 111]. Вось такі суб'ектыўны падыход да творчасці сучаснага класіка. У той жа час у крытыцы мінулых гадоў прынята лічыць класічнай філасофска-інтэлектуальнай, медытатывнай творчасць Алеся Разанава. А ў апошні час яна трактуецца і як творчасць постмадэрнісцкая (Ж. Кісліцына), а ў акадэмічным выданні па гісторыі літаратуры XX стагоддзя – як хрысціянска-багаслоўская (У. Конан).

Дадзенае даследаванне ёсць спроба тыпалагізаваць адносіны сучаснай беларускай мастацкай літаратуры да рэлігійнай культуры, ці вызначыць шматварункавасць падыходаў сучасных літаратараў да рэлігійнай тэмы, што патрабуе і розных крытычных падыходаў да сучаснай літаратуры.

Асноўная частка. Кіруючыся асноўным прынцыпам падзелу культурнай дзейнасці чалавека (на падставе яго біясцыяльнай прыроды), мы можам казаць аб трох складніках рэлігійнай культуры:

- рэлігійным светаадчуванні, якое адлюстравана ў філасофска-багаслоўскай рэцэпцыі;
- царкоўнай культуры, што мае сваю грамадскую, палітычную, сацыяльную гісторыю;
- абрадавай культуры, якая зафіксавана ў вобразных формах рытуалаў, святаў, міфаў, песень, малітваў, прытчаў і інш. (у тым ліку і асобных сімвалаў, метафар).

Літаратурная творчасць сёння выйшла за рамкі прыкладной дзейнасці, або не абмежавана абрадавасцю. У ёй, як у сучаснай культуратворчай дзейнасці, могуць быць адлюстраваны розныя тэмы (ці складнікі) рэлігійнай культуры. Літаратурныя творы могуць мець выгляд філасофска-багаслоўскага роздуму, ці распаўядаць драматычны лёс таго ці іншага дзеяча царквы або звярнуцца з асабістай малітвай да Бога. Такі погляд абумоўлены разуменнем літаратуры як грамадска-палітычнай, навуковай і мастацкай дзейнасці. Заўважым, што мяжа паміж гэтымі відамі дзейнасці сёння ўсё часцей становіцца ўмоўнай. У сучасным літаратурным творы выкладзены і навуковыя тэорыі, і палітычныя праграмы, і кулінарныя рэцэпты.

У адной з апошніх культуралагічных класіфікацый сучаснага рэлігійнага мастацтва прапанаваны *пяць напрамкаў мастацкай інтэрпрэтацыі рэлігійнай тэматыкі* [3] па прынцыпу глыбіні трансфармацыі ці мастацкага (чытай – вольнага, творчага) пераасэнсавання біблейскага тэксту. Мы паспрабуем прымерыць гэтую класіфікацыю да сучаснага айчыннага літаратурнага працэсу.

1. *Першую групу* складае сакральнае мастацтва, якое ўключана ў абрадава-культавую сістэму. Сучасная беларуская літаратура таксама далучаецца да такога мастацтва праз пераклады біблейскіх кніг Анатоля Клышкі, Уладзіслава Чарняўскага, Васіля Сёмухі. Сваімі перакладамі пісьменнікі набліжаюцца да традыцыі айчыннай літаратуры, закладзенай Францыскам Скарынай. Толькі набліжаюцца таму, што ў спадчыне Скарыны мы маем не толькі пераклады, але і арыгінальныя трактоўкі жыцця пад Богам – напісаныя Скарынам прадмовы да сваіх кніг.

У літаратуразнаўстве да ацэнкі перакладаў біблейскіх тэкстаў таксама падыходзяць асцярожна (адзінкавыя спробы – Г. Сініла, Г. Адамовіч). Гэта абумоўлена і доўгім перыядам жыцця ва ўмовах ідэалогіі атэістычнай культуры, і адсутнасцю пэўных традыцый крытыкі перакладаў (тым больш Бібліі). Канешне, аналіз перакладаў сакральных тэкстаў у будучым павінен перайсці ад простага ўзгадвання да шырокага навукова-літаратурнага асэнсавання.

2. *Другую групу* прапанаванай класіфікацыі складаюць мастацкія творы, якія існуюць па-за прасторай царкоўнай культуры, але з'яўляюцца канфесійнымі па мэце стварэння. Выразны прыклад такой літаратуры – вершы паэта-манаха Зьніча (Алега Бембеля), зборнікі духоўнай паэзіі («Сонца святое – Хрыстос»), кнігі Дануты Бічэль («Стакроткі ў вяночак Божай Маці»), Рыгора Барадуліна («Евангелле ад Мамы», «Ксты») і інш. Як адзначае літаратуразнаўца Г. Сініла, Рыгор Барадулін прама звяртаецца да біблейскіх сюжэтаў, але даволі вольна іх інтэрпрэтуе, яго рэлігійная паэзія – гэта «спрэсаванае і энергічнае ператварэнне, с абавязковым увядзеннем у кантэкст сучаснасці» [4, с. 204]. Аўтар не мяняе асноўную сутнасць біблейскага тэксту, толькі дапаўняе яе сваімі адпаведнымі паэтычнымі вобразамі. Так, у цыкле «Следам Эклезіяста» Р. Барадулін малое кругаварот з'яў у прыродзе і боскую ідэю вечнага жыцця з пэўным знішчэннем мінулага, паэтызуе біблейскую ісціну. Як вядома, кніга Эклезіяста – не суцяшальная споведзь аб сутнасці існавання чалавека на зямлі, а напамін аб вечным і хуткаплынным у жыцці.

Такая паэзія набліжаецца да культавай дзейнасці. Нездарма жанравае вызначэнне вершаў свайго зборніка Д. Бічэль абірае з культу: літанія, малітва, пілігрымка, удзячнасць. Паэтычныя малітвы ёсць як у класіка беларускай літаратуры Я. Купалы, так і ў паэтаў новага пакалення, якія ўвайшлі ў літаратуру ў постсавецкі час. Сініла Г. падкрэслівае адраджэнне сталым паэтам, Р. Барадуліным, жанру парафразы біблейскага тэксту, ці традыцыі дынамічнага, «не буквальнага», перакладу біблейскіх тэкстаў.

Менавіта паэтычныя творы гэтай групы (а сюды можна далучыць і вершы А. Сыса, М. Дуксы, І. Багдановіч, Л. Рублеўскай, В. Шніпа, Х. Лялько, Л. Раманавай і інш.) больш за ўсё аналізуюцца айчыннай крытыкай і менавіта за імі (і толькі за імі) зафіксавана рэлігійная тэмакіраванасць. Па прынцыпу: так і не інакш трэба пісаць пра ГЭТА. Але літаратурны працэс больш разнастайны, больш складаны і цікавы. Ды і ў межах аналізу такой літаратуры склаліся ўжо свае ідэі-штампы, ці абагульняючыя тэндэнцыі крытычнага аналізу, якія абмяжоўваюць аналіз літаратурнага працэсу. Так, крытыкі абавязкова пішуць аб суіснаванні язычніцкіх і хрысціянскіх поглядаў пісьменнікаў. Старая тэза сумяшчэння язычніцтва і хрысціянства зноў з'яўляецца на старонках нашага літаратуразнаўства. Пры гэтым у культуралагічнай літаратуры даўно заўважана, што суіснаванне язычніцтва і хрысціянства ёсць «кабінетны міф». У традыцыйнай культуры, як у масава ўсвядомленым тыпе культуры, застаюцца рытуалы адносінаў да

свету, вобразнае, сімвалічнае ўспрыняцце свету, што характэрна мінулым стагоддзям. Гэта – так званы «халодны» бок культуры. Як гаварыў Дз. Ліхачоў: «Гэта не двувераанне, а асаблівая любоў да зямлі ... Экалагічная сістэма язычніцтва была прынята і хрысціянствам» [5, с. 10].

Між тым беларуская крытыка па-ранейшаму абвясчае характэрнай асаблівацю менавіта беларускай культуры і літаратуры аб'яднанне язычніцтва і хрысціянства. Такім чынам працягвае міфалагізацыю пэўнага вобраза айчыннай літаратуры – вяскова-традыцыйнага, ці народнага. Што проста не дае магчымасці прачытаць сучасныя творы. Так, на наш погляд, не быў раскрыты сэнс кнігі Людмілы Рублеўскай «Шыпшына для Пані» з яе пазытыўным блуканнем па слядах біблейскіх кніг, «на скрыжаванні лёсаў і падзеяў» свайго жыцця і жыцця краіны ў пошуках «Храма цішыні» [6].

Другой, на наш погляд, важнай тэндэнцыяй адлюстравання канфесіянальнай тэматыкі на старонках беларускіх твораў з'яўляецца яднанне патрыятычны і рэлігійнай (чытай – нацыянальнай) тэмы. Што таксама з'яўляецца традыцыйнай развіццям не асабіста беларускай, а агульнай культуры чалавецтва. Словамі рускага філосафа І. Ільіна: «Рэлігійнае пачуццё і нацыянальнае пачуццё не адыходзяць адзін ад другога, і не супрацьстаяць адзін аднаму; але яднаюцца і твораць нейкае жыццёвае творчае адзінства, з якога і ў рэчышчы якога расце нацыянальная культура» [7].

Рэлігійнае пачуццё ёсць форма і змест вызначэння народам сябе ў свеце, яно першаснае ў ідэалагічным развіцці этнасу. Час будавання нацыі, дзяржавы, як правіла, звязаны ўжо з інстытутам царквы. Гісторыя беларускай нацыі захавала некалькі дзяржаўных «адраджэнняў», палітычных саюзаў і некалькі царкоўных інстытутаў. Згодна апошнім дадзеным у рэспубліцы 25 рэлігійных канфесій, агульная колькасць рэлігійных арганізацый складае каля 3500 [8, с. 4]. І сёння ёсць адметнасць увасаблення рэлігійных пачуццяў у паэзіі уніяты Р. Барадуліна, праваслаўных Зьніча (Алега Бембеля, манаха Мікалая) і А. Сыса, каталіцкай верніцы Д. Бічэль і г.д.

Ёсць і асабісты, лёсавы, шлях да Храма. Не сакрэт, што многія пазытыўныя размовы з Богам нашага славутага земляка Р. Барадуліна дыктуе думка аб іншасвеце, аб заканчэнні жыцця: «Гасподзь! Затрымацца дазволь / На гэтай грэшнай зямлі. / Зрабі ласкавейшы мой боль / Душы раўнавагу пашлі... » [9, с. 5]. Эмацыянальна-сэнсавы, індывідуальны кантэкст шматлікіх пазытыўных разважанняў на рэлігійную тэму І. Багдановіч, С. Грахоўскага, А. Вольскага, В. Зуёнка, А. Лойкі, Н. Загорскай, Т. Бондар, Н. Мацяш, В. Аксак, В. Шніпа, Г. Тварановіч, А. Дылюка і інш. пакуль застаецца па-за ўвагай нашай крытыкі. Таму што ў нас наогул няма традыцыі такога аналізу, і ў біяграфіях айчынных літаратараў крытыка не піша аб тым, каго любіў, колькі грашыў. Нягледзячы на тое, што гэта адна з буйнейшых крыніц творчасці.

3. Большасць праявіўшых і пазытыўных твораў дакладней было б уключыць у *трэцюю групу* прапанаваанай класіфікацыі, таму што яны шырока ўжываюць рэлігійную сімволіку і тэматыку, але ў пэўным сэнсе ідэяна не скіраваны на канфесіянальную тэматыку (такія законы апавядальнага жанру). Вялікім раздзелам сюды б увайшлі гістарычныя творы пра рэлігійных дзеячоў Беларусі. І, канешне, творы пра Еўфрасінню Полацкую. Гэта і паэмы Л. Геніюш, В. Іпатавай, Р. Баравіковай і п'есы А. Петрашкевіча, Ж. Масленіцынай, і проза У. Арлова, К. Тарасова і інш. Ужо даводзілася пісаць пра тое, якія літаратурныя змены адбыліся з пунктаў гледжання на жыццё святой, абумоўлены пераменамі ў культуры. Вобраз яе прадстае і фалькларызаваным, і рамантызаваным, і сацыяльна дэмакратычным, і інтэлектуальна-перадавым, і гендэрна-заклапочаным, і па-манаску аскетычным ці, наадварот, узбагачаным: «Шчаснае тое дзяўчо», – як піша пра Еўфрасінню біёграф, – было надзелена ў поўнай меры ўсім: розумам, дабротой, характам. Яна адчула неацэнненасць гэтага дару і знайшла спосаб, каб не змарнаваць яго, а надзяліць ім усіх беларусаў – тых, што былі, ёсць і будуць» [10, с. 19].

Як бачым, у творах апавядальнага напрамку рэлігійная тэматыка яшчэ больш трансфармуецца. Трэба адзначыць, што гісторыя беларускай царквы, ажно да XX стагоддзя ўключна вобразна паўстала на старонках твораў І. Шамякіна, І. Чыгрынава, Я. Сіпакова, І. Жарнасек, В. Іпатавай, З. Дудзюк, А. Дзялендзіка і інш. Яе старонкі пашыраюцца за кошт увядзення новых сімвалаў (імён, фактаў, падзей) сусветнай царкоўнай гісторыі. Так, апошні раман-прыпавесць Алеся Пашкевіча «Сім победиши» прысвечаны падзеям і візантыйскай, і грэцкай, і расійскай, і сербскай, і беларускай культуры. Гісторыя старажытнага біблейскага тэксту (інкунабулы Евангелля ад Яна), што з'яўляецца кампазіцыйным стрыжнем рамана, аб'яднала і час, і прастору, і палітыку, і друкарскую справу, і манаскі, і грамадзянскі подзвіг жыцця.

4. Наступная, *чацвёртая*, група твораў характэрная выкарыстаннем рэлігійных сімвалаў дзеля прыцыпова іншага, асабовага ці групавога, тэматычнага самавыяўлення. Гэта найбольшая па колькасці група пісьменнікаў, якія «памінаюць» імя Бога, што называецца, «всё». Мэтаю іх можа быць і сацыяльна-ідэалагічны заказ, і крэатыўная гульня са словам, сімвалам, і інш. Даніленка С. у сваёй манаграфіі «Міф імперыі: хронікі зямнога раю. Спецыфіка сацыяльнай міфатворчасці ў савецкай і постсавецкай беларускай літаратуры ў кантэксце яе інфернальнай вобразнасці» лічыць, што савецкія беларускія літаратары дзеля сцвярджэння новай ідэалогіі ці змены старых традыцый наўмысна выкарыстоўвалі дэманалагічную лек-

сіку, сімволіку, вобразнасць [11]. Але большасць крытыкаў (А. Бельскі, Г. Сініла, Е. Лявонава і інш.), спасылаючыся на пэўныя рэлігійныя элементы ў літаратурнай творчасці савецкага часу (заглавак зборніка М. Танка «Хай будзе святло», раман У. Караткевіча «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» і яго ж верш «На Беларусі Бог жыве», аповесці-прытчы В. Быкава), пішуць аб наяўнасці і ў гэты «час асляплення бязбожніцтвам, занядання традыцый хрысціянскай культуры» [4, с. 203] зашыфраваных аллюзій, падтэкстаў біблейскіх тэм і вобразаў. Трэба адзначыць, што з пашырэннем адраджэння царкоўнай культуры ў краіне апошняя думка распаўсюджваецца.

Аднак развіваецца і найноўшы мастацкі, літаратурны працэс (постмадэрнісцкі), які стылёва звязаны з цытатамі, алюзіямі, парафразамі, інтэрпрэтацыяй, або пераўтварэннем рэлігійнай вобразнасці. А «ў шэрагу выпадкаў мы можам канстатаваць свядомы супраціў, які ідзе ад творчай асобы і скіраваны супраць штучна распаўсюджанай... (мастацкай) моды» [3, с. 9].

Напрыклад, «Святая праўда» – саркастычна-публіцыстычны верш маладога паэта Віталія Рыжкова пра затрыманне нецвярозага бацюшкі і «адмыванне» яго ад ДАІ з дапамогай тэлефоннага званка. Верш даў назву зборніку маладых паэтаў «Святая праўда ды іншыя казкі», ці з-за сваёй гумарыстычнасці, ці з-за сваёй смеласці, а можа проста ад адмоўнага – не пра святую праўду, а пра тую праўду жыцця, што бацьцка сёння новаму маладому чалавеку, і якая з іншага боку зусім не святая, нават дробязная, гнюсная, адным словам, жыццёва-побытавая, тутэйшая.

Як піша сучасны культуролаг, «Біблейская заповедзь гаворыць, што пастух не пакідае нават адну авечку, але, у адрозненне ад сакральнага тэкста, зусім не абавязкова лічыць яе блуднай. Культуру твораць любы вольны дух, але не д'ябал» [12, с. 400]. І сучасныя літаратары, як і раней, размаўляюць не з сабе падобнымі, а друкуюць «Дыялогі з Богам» (Валянцін Акудовіч). І ў сваіх вершах-маніфестах смела заяўляюць, што «толькі найлепшыя з вас сьмяюцца голасна, паказваючы зубы Богу / як галоўнаму стама-толягу і ганароваму сябру журы...» [13, с. 61]. Над імі няма ўжо цензуры і грамадскага кантролю, мо таму прадмову да сваёй новай кнігі пра звычаных людзей сучаснасці з іх дробязнымі планами і гнюснымі паводзінамі Павал Касцюкевіч («Зборная РБ па негалоўных відах спорту») абвешчае «Замовай ад страху» і завяршае словамі: «Нават амінь не скажу ў канцы, Багародзіца за мяне будзе прасіць» [14, с. 4].

Так, гэтыя творы не на рэлігійную тэму, але яны шырока выкарыстоўваюць пэўную вобразнасць. Нават калі распаўядаюць пра «ўрокі першага кахання» з абавязковым выкарыстаннем гумы (Валеры Гапееў «Урокі першага кахання») складаюць тэксты малітвы Каханню, якія «ўзгодненыя з Мінскай Епархіяй Беларускай Праваслаўнай Царквы» [15]. Яны таксама апялююць да гуманістычнай ідэі добра і жадаюць быць «найбліжэй да Бога», на што акцэнтуюць у назвах і галоўных вобразаў-сімвалаў сваіх твораў:

«... мы ж тым часам думаем,
хто найбольш бліжэй да Бога?
хто з нас самы «стромны»?
аднак, Бог аднолькава блізкі:
чуеш? – салёна-кывавы пах мора,
што прынёс вецер з Балтыкі?» («Водарасць». Віктар Сямашка) [16, с. 147].

Так, сёння набор каштоўнасцяў падпарадкаваны функцыянальна-прагматычным мэтам, экзістэнцыяльныя патрабаванні саступаюць ім месца. Рэлігійнае разуменне культуры як «буфера паміж чалавекам і Богам» «дало сбой», «сучаснасці ўласціва свайго рода “сплюшчванне” свядомасці, якое... вядзе да “смешения и растворения” адзін у другім філасофіі, мастацтва, навукі і рэлігіі. Гэта ў сваю чаргу вядзе да “размывання” каштоўнасцей арыенціраў і нарастаючай хаатызацыі» [17, с. 215]. І літаратурныя творы нашых сучаснікаў дэманструюць гэтыя «сплюшчаныя», канцэнтраваныя, хрысціянска-прагматычныя вобразы.

5. Нарэшце, *пятая* група прапанаванай класіфікацыі так званага «евангельскага хрысціянства», для якога не сутнасна розніца канфесій, яны адчуваюць неабходнасць вольнага паэтычнага выказвання дзеля стварэння твораў «з адзнакай нябеснага багаслаўлення» [18, с. 118]. Напэўна, яе трэба было паставіць вышэй, таму што яна развіваецца ў рэчышчы філасофска-багаслоўскім і патрабуе, на наш погляд, самабытнай творчай таленавітасці. Яркім прыкладам такой творчасці ў сучаснай беларускай літаратуры з'яўляюцца апошнія кнігі Алеся Разанава: «Каб мелі шчасце ўваскрэсці і лётаць», «Кніга ўзнаўленняў» і інш. Па словах філосафа У. Конана, «Паэзія Разанава еўрапейская, бо яна хрысціянская» [19, с. 256], «гэта паэтычная феноменалогія духу» [19, с. 245], у яго творах «выяўляецца спрадвечная паэзія і міфалогія, закладзеная ў міфатворчасці, глыбіня сэнсу, багацце культур» [19, с. 253]. Паэтычны метад А. Разанава У. Конан характарызуе як герменеўтычны, карыстаючыся якім паэт стварае сучасны паэтычны нацыянальны эпас і працягвае традыцыі беларускай старажытнай літаратуры (песень Лазара), што былі надалей працягнуты Кірылам Тураўскім, Францыскам Скарынам, Сымонам Будным, Мялеціем Смятрыцкім, Афанасіем Філіповічам, Сімяонам Полацкім.

Заклучэнне. Недахопы прапанавай класіфікацыі тыя ж, што ва ўсіх класіфікацыях. Яна не можа зафіксаваць усе мажлівасці выкарыстання тэмы, яна спрощвае літаратурны працэс і не дае адказы-адзнакі творчасці. І перад літаратуразнаўцамі стаіць задача знайсці новыя варункі вызначэння рэлігійнай тэматыкі ў сучасных творах. А для гэтага трэба разумець, што яны нарадзіліся на глебе літаратурнага мінулага. Трэба арыентавацца ў шырокім палілогу біблейскіх тэкстаў з пісьменніцкім светам. Здаецца, сучасная крытыка ўжо знаходзіць выйсце з абмежаванага кола сацыяльна-нацыянальных знакаў рэлігійнай тэматыкі ў літаратуры – у аналізе асобных топасаў такіх твораў. Напрыклад, аналіз вобразаў Храма, Крыжа, святых гарадоў у творчасці сучасных паэтаў, зроблены А. Бельскім, ці вобраза Вялікадня ў беларускай паэзіі І. Багдановіч. Тут, на наш погляд, можа паўстаць і тэма-аналіз топасу Саду ў беларускай літаратуры, які ўяўляецца працягам паэтычнай традыцыі Сімяона Полацкага.

Так, Сімяон Полацкі ў сваім «Вертаграде многоцветном» выкарыстоўвае топас Саду, як глыбокае метафарычнае асэнсаванне свету: «Калі, напрыклад, паміж словамі “сад” і “Дзева Марыя”, “Хрыстос” паэтам усталёўваюцца адносіны тоеснасці, тады і субтопас “свет – сад” пашыраецца і пераўтвараецца ў “свет – Багародзіца”, “свет – Ісус Хрыстос” і г.д. » [20, с. 23].

Сад як асобая тэрыторыя кахання і добра быў прадстаўлены і ў «ціхай паэзіі», інтымна-жаночай, Я. Янішчыц, Р. Баравіковай (што адзначана ўжо ў акадэмічным выданні «Гісторыі беларускай літаратуры XX ст.»). Потым гэты вобраз з’явіўся «праз боль і пакуты» ў прозе В. Казько з яе біблейскімі рэмінісцэнцыямі («Хроніка дзетдомаўскага сада») як сад, які трэба даглядаць, нягледзячы на недасканаласць свету, і, канешне, рабіць гэта трэба пісьменніку як мысляру і правадыру (часопісны варыянт назвы твора «Сад, або забытаны след рамана»).

Апошнія тлумачэнне топасу Сада па-свойму разгортвае праз дваццаць гадоў паэтка Людка Сільнова ў сваёй кнізе эсэ «Крышталёвы Сад», маніфесце транслінгвізму, ці абвяшчэнні асобага топасу чыстага паэтычнага слова ад паэтаў – «Сыноў і Дачок Яблыні» [21, с. 38].

А ў паэзіі Л. Рублеўскай («Шыпшына для Пані») сад – гэта сад жыцця – дзіцячы, жаночы, бацькоўскі, вясковы... («Я прыйшла ў гэты сад – бы ў свет / Немаўля – праз боль і пакуты...»), «самотны сад», «сад камянёў» і шыпшыны..., райскі сад граху і скрыжаванняў шляху, і «сад храма» [6].

Заклучэнне. Праведзены аналіз дае мажлівасць суаднесці як мінулую і сучасную літаратуру, так і розныя тэндэнцыі стаўлення да рэлігійнай тэмы ў цяперашнім літаратурным працэсе, якія і былі прадстаўлены ў папярэдняй класіфікацыі. Гаворачы словамі паэта, «вершы можна было б класіфікаваць, як класіфікуюць сродкі руху: фурманкі, веласіпеды, матацыклы, аўтамабілі, самалёты.../ Цяпер як неабходнасць, як заклік космасу ўзнікаюць новыя лятальныя апараты./ Адтуль, з праменнага поля сэнсу, пасылаюцца і лунаюць над чалавецтвам праекты і новай вершатворчасці./ Верш як трансмутацыйны апарат, у якім мажлівы палёт у неабсяжнасць» [22, с. 42].

Такім чынам, рэлігійная тэма для літаратуры – сэнс любой класіфікацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Кудлаты, А. 13 дзён з дзённіка / А. Кудлаты // Крыніца. – 1995. – № 6. – С. 45 – 50.
2. Кудлаты, А. Адказ Алесю Разанаву / Антон Кудлаты // Крыніца. – 1996. – № 8. – С. 111.
3. Глаголев, В.С. Культурологические аспекты художественно-эстетической проблематики в современном религиоведении / В.С. Глаголев // Фундаментальные проблемы культурологи: в 4 т. – Т. III: Культурная динамика; отв. ред. Д.Л. Спивак. – СПб.: Алетейя, 2008. – С. 5 – 15.
4. Синило, Г.В. Диалог с Богом и полилог культур как один из важнейших факторов становления и развития религиозно-духовной и художественной культуры Беларуси / Г.В. Синило // Труды фак. междунар. отношений: науч. сб. – М.: Тесей, 2010. – Вып. 1. – С. 200 – 204.
5. Лихачев, Д.С. Предварительные итоги тысячелетнего опыта. Беседа А. Чернова с академиком Д.С. Лихачевым / Д.С. Лихачёв // Огонек. – 1988. – 10 марта. – С. 9 – 12.
6. Рублеўская, Л. Шыпшына для Пані. Вершы і эсэ / Л. Рублеўская. – Мінск: Маст. літ., 2007. – 253 с.
7. Ильин, И.А. О христианском национализме / И.А. Ильин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rns.bos.ru/nacia/str/o_hris_nacionalizme.htm.
8. Гуляко, Л. Согласие – результат взаимопонимания. Интервью Галины Мохнач с Леонидом Гуляко, Уполномоченным по делам религий и национальностей Респ. Беларусь / Л. Гуляко, Г. Мохнач // Беларус. думка. – 2012. – № 3. – С. 3 – 12.
9. Барадулін, Р. Ксты / Р. Барадулін // Босая зорка. – Мінск: Беларус. таварыства «Кніга», 2000. – 177 с.
10. Васючэнка, П.В. Адлюстраванні першатвора / П.В. Васючэнка. – Мінск: Логвінаў, 2004. – 144 с.

11. Даніленка, С. Міф імперыі: хронікі зямнога раю. Спецыфіка сацыяльнай міфатворчасці ў савецкай і постсавецкай беларускай літаратуры ў кантэксце яе інфернальнай вобразнасці / С. Даніленка. – Мінск: Выд. цэнтр БДУ, 2004. – 220 с.
12. Левяш, И.Я. Культурология: курс лекций / И.Я. Левяш. – Минск: НТООО «ТетраСистемс», 1998. – 400 с.
13. Рыжкоў, В. Загінаючы пальцы / В. Рыжкоў // Сьвятая праўда ды іншыя казкі. – Мінск: Логвінаў, 2008. – 200 с.
14. Касцюкевіч, П. Зборная РБ па негалоўных відах спорту / П. Касцюкевіч. – Мінск: Логвінаў, 2011. – 100 с.
15. Гапееў, В. Урокі першага кахання / В. Гапееў. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2010. – (Серія «Пераходны ўзрост»). – 150 с.
16. Сямашка, В. Найбліжэй да Бога / В. Сямашка // Дзесялоў. – 2011. – № 1(50). – С. 147 – 149.
17. Силантьева, М.С. Декомпрессия ценностей в современной культуре / М.С. Силантьева // Фундаментальные проблемы культурологи: в 4 т. Т. III. Культурная динамика; отв. ред. Д.Л. Спивак. – СПб.: Алетей, 2008. – С. 214 – 229.
18. Разанаў, А. З апокрыфа ў канон. Гутаркі, всытупленні, нататкі / А. Разанаў. – Мінск: Логвінаў, 2010. – 138 с.
19. Конан, У. Алесь Разанаў / У. Конан // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. – Т. 4, кн. 2; навук. рэд. У.В. Гніламёдаў, С.С. Лаўшук. – Мінск: Беларус. навука, 2005. – С. 240 – 256.
20. Булгакова, А.А. Топос Мир в «Вертограде многоцветном» Симеона Полоцкого» / А.А. Булгакова // Сімяон Полацкі: светапогляд, грамадска-політычная і літаратурная дзейнасць: матэрыялы III міжнар. навук. канф., Полацк, 19 – 20 лістап. 2009 г. – Полацк: НППКМЗ, 2010. – С. 20 – 24.
21. Сільнова, С.Л. Крышталёвы Сад. Кніга крытыкі / С.Л. Сільнова. – Мінск: Логвінаў, 2007. – 110 с.
22. Разанаў, А. Сума немагчымасцяў: зномы / Алесь Разанаў. – Мінск: Логвінаў, 2009. – 122 с.

Паступіў 25.04.2012

RELIGIOUS IMAGES IN THE MODERN BELARUSIAN LITERATURE TYPOLOGICAL ATTEMPT

N. LYSOVA

In the focus of the investigation there are different forms of transformation of biblical texts, different approaches to artistic reflection of religious culture on the pages of contemporary Belarusian literature. Trends in literary studies and criticism in approaching wide employment of religious culture images by Belarusian writers are analyzed as well. The conclusion is drawn that contemporary Belarusian literature in the relation to religious themes falls outside the limits of merely usage. Literature as modern culture creative activity reflects different topics, images, symbols of religious culture. Artistic writings represent philosophical-theological thought, appeal with a personal prayer to God, they dwell on the heavy fate of this or that church figure and employ signs of the religious culture for personal (far from churchism) artistic self-expression of game.